
УДК 378.02:372.8

Тарас Суслов,
кандидат педагогічних наук,
Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький

СПЕЦИФІКА ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДОГО ВИКЛАДАЧА У ВИЩОМУ ВІЙСЬКОВОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

У статті проаналізовано погляди педагогів щодо професійної діяльності викладача у вищому військовому навчальному закладі. Розглянуто основні складові діяльності молодого викладача у вищому військовому навчальному закладі, а також представлено специфіку його професійної діяльності.

Ключові слова: вищий військовий навчальний заклад, молодий викладач, професійна діяльність, специфіка.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасна ситуація в державі вимагає пошуку нових шляхів реформування системи освіти. Основним завданням реформи є створення необхідних умов для розвитку особистості, формування механізмів розвитку й саморозвитку системи освіти, перетворення освіти на дійсовий чинник розвитку особистості [1]. Важлива роль у створенні цих умов належить системі управління освітою, яка побудована на демократичних принципах. Демократизація управління зумовлює посилення уваги до особистості викладача, який є центральною фігурою реформування освіти. Істотно зростають вимоги, що висувуються суспільством до викладача

© Тарас Суслов

й у вищому військовому навчальному закладі (ВВНЗ) та його професійної діяльності.

Результати аналізу останніх досліджень показують, що значна кількість провідних вітчизняних науковців досліджувала означену проблему, зокрема В. Балашов [1], А. Войтович [2], В. Дияк [3], Д. Іщенко [4], О. Корольов [5], Т. Матвійчук [6], Б. Олексієнко [7], О. Синчишина [8], М. Сметанський [9], Г. Шабанов [10], В. Ягупов [11] та ін. Але поза увагою залишаються особливості професійної діяльності молодого викладача у ВВНЗ.

Метою статті є представити специфіку професійної діяльності молодого викладача у ВВНЗ.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для визначення особливостей діяльності викладача у ВВНЗ необхідно розглянути відмінності між об'єктом та суб'єктом навчання. Специфіка професійної діяльності викладача з урахуванням об'єкта полягає в тому, що в цьому випадку суб'єктом є викладач, який має певний службовий досвід, але переважно не має вищої педагогічної освіти. Об'єктом є курсант – активний співучасник освітнього процесу, що має свою мету, мотиви, свою логіку поведінки, який знаходиться в процесі становлення. Цей феномен, що перебуває в стані розвитку, інколи розглядають як варіативність об'єкта праці педагога [11].

Зазначену категорію викладачів, які не мають педагогічної освіти та досвіду педагогічної діяльності, відносять до категорії молодих викладачів або викладачів-початківців. Особливо актуальною є специфіка професійної діяльності молодого викладача та його підготовка, адаптація до освітнього процесу у вищому військовому навчальному закладі. Молодий викладач без необхідних знань та вмінь щодо педагогічної діяльності потребує відповідної підготовки. Ця підготовка повинна здійснюватися за певною системою принципів: урахування вікових та індивідуальних особливостей, науковість, доступність, міцність засвоєння знань, оптимізм, співробітництво всіх учасників освітнього процесу ВВНЗ, практичне застосування набутих знань, урахування військової специфіки навчання [5].

Основними компонентами педагогічної підготовки молодого викладача є:

загальнопедагогічна підготовка, тобто надання молодому викладачу глибоких педагогічних знань із загальних основ педагогіки, теорії виховання, дидактики;

формування педагогічної майстерності – набуття практичних педагогічних навичок, умінь та педагогічної техніки в процесі роботи з курсантами ВВНЗ. Особливо важливими компонентами педагогічної майстерності є педагогічний такт, культура мовлення, культура спілкування [5].

Загальна педагогічна підготовка молодого викладача починається з самостійної роботи, що включає вивчення навчальної, науково-методичної літератури та передового досвіду кращих педагогів кафедри. Також молодий викладач повинен вивчати основні методи, технології навчання та методики викладання військово-спеціальних дисциплін.

Як свідчить практичний досвід, підготовка молодого викладача здійснюється на кафедрі. Начальник кафедри після попереднього вивчення характеристики молодого викладача проводить з ним співбесіду та затверджує індивідуальний план підготовки викладача, закріплює за ним досвідченого педагога – наставника, який подаватиме постійну допомогу. Наставництво сприяє професійному становленню молодих викладачів якщо:

наставницька діяльність вибудовується поетапно, відповідно до логіки проектування динаміки професійного становлення молодого викладача у сфері самоосвіти;

під час реалізації наставницької діяльності забезпечується вільний вибір і наставника, і молодого викладача;

забезпечується конструктивна професійна взаємодія наставника і молодого викладача;

критеріями професійного становлення молодого педагога виступає рівень особистісно-значущого сходження його і наставника до вершин професіоналізму, безперервного саморозвитку і самоздійснення;

у процесі реалізації наставництва використовуються колективні, групові та індивідуальні форми освітньої діяльності [2].

Підготовка молодого викладача починається з ознайомлення з робочою навчальною програмою та порядком вивченням навчальної дисципліни. Викладачеві слід дидактично осмислити зміст кожної теми, використовуючи теоретичні положення, дослідження, історичні факти та результати оперативно-службової діяльності.

Далі під керівництвом наставника молодий викладач вчиться складати план роботи викладача та розробляти методичні матеріали, тематику курсових робіт, екзаменаційних білетів з навчальної дисципліни та інше. Необхідно також під час підготовки викладача звернути увагу на порядок організації і проведення самостійної роботи з курсантами. Самостійна робота є одним з найважливіших компонентів освітнього процесу, що передбачає інтеграцію різних видів індивідуальної та колективної навчальної діяльності, яка здійснюється як під час аудиторних, позааудиторних занять без участі викладача, так і під його безпосереднім керівництвом. У контексті сучасної системи навчання самостійна робота домінує серед інших видів навчальної діяльності після практичної підготовки (може становити від 15 до 55 % навчального програмового матеріалу) та дозволяє розглядати накопичувані знання як об'єкт власної діяльності курсанта [4].

Наставник стає не лише провідником у професійному зростанні, а й наставником у формуванні педагогічної майстерності і особистого стилю молодого викладача щодо творчого застосування теорії на практиці.

Черговий етап підготовки молодого викладача – навчити його елементам підготовки до різних видів занять, наприклад, з військово-спеціальних дисциплін. Заняття проводяться як в аудиторіях, так і у Центрі забезпечення навчального процесу Національної академії Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького з використанням різної навчально-матеріальної бази. Тому викладач повинен чітко розуміти особливості підготовки до різних видів занять з військово-спеціальних дисциплін, яка включає: особисту підготовку викладача, підготовку місця проведення заняття, підготовку помічників проведення заняття та курсантів [12].

Підготовка викладача до занять – це нелегка повсякденна творча праця, що відображає особливості його особистості: знання, переконання, ерудицію, культуру і працьовитість. Викладач повинен перепробувати декілька методів і обрати власний, переглянути певну кількість підручників або навчальних посібників – ось єдино можливий шлях розвитку творчого мислення у викладача: постійно винаходити, вимагати, удосконалювати і вдосконалюватися.

Особиста підготовка включає: підготовку форми одягу та екіпірування, яке потрібне викладачу для проведення заняття з військово-спеціальних дисциплін; розробку задуму проведення заняття, вивчення навчального матеріалу та написання плану-конспекту.

Знання викладача ВВНЗ не повинні обмежуватися рамками підручників. Йому необхідно знайомитися із суміжними дисциплінами, систематично поповнювати обсяг спеціальних знань, переглядати нові видання підручників, навчальних посібників та спеціальну літературу (журнали), обмінюватися досвідом роботи з іншими викладачами (кафедри, спеціальності, факультету), відвідувати семінари та лекції, тобто постійно підвищувати свої професійні, наукові та ділові якості.

Далі необхідно навчити молодого викладача порядку підготовки місця проведення заняття з військово-спеціальних дисциплін. Заняття, які проводяться в аудиторіях, потребують підготовки самої аудиторії, дидактичних матеріалів та технічних засобів навчання. Під час проведення практичних польових занять з військово-спеціальних дисциплін необхідно навчити молодого викладача порядку рекогносцировки району (місця) проведення заняття, визначити, які заходи провести з підготовки навчально-матеріальної бази та як подати заявку до лабораторії кафедри на її завчасне виготовлення. Після цього необхідно окреслити обсяг завдань начальнику навчальної групи щодо підготовки підлеглих та їх екіпірування до заняття. Необхідно звернути увагу на послідовність перевірки готовності навчально-матеріальної бази до проведення заняття та постановки завдання помічникам керівника на навчальних місцях щодо написання плану проведення занять та

його перевірки. Важливим етапом підготовки молодого викладача є інструкторсько-методичні заняття з помічником керівника заняття та з начальником навчальної групи [12].

Важливим кроком є становлення індивідуального стилю діяльності молодого педагога. У результаті успішної професійної адаптації в перші роки практичної діяльності формується викладач, здатний вирішувати освітні завдання, який володіє індивідуальним стилем педагогічної діяльності та відносин [2].

У процесі становлення викладача важливим є не тільки усвідомлення сукупності функцій професійної діяльності, сформованість ставлення до професії, але й усвідомлення особистих можливостей і потреб, прийняття професійної діяльності як бажаної і доцільної сфери власної реалізації. Під час професійної адаптації здійснюється співставлення професійно-особистісних орієнтацій з можливостями самої особистості та з реаліями педагогічної діяльності.

Становлення викладача як суб'єкта педагогічної діяльності і відносин здійснюється в особливих умовах початкового етапу професійної діяльності. На цьому етапі є певна невідповідність між необхідністю самостійно вирішувати різноманітні навчально-виховні завдання в повному обсязі та реальною здатністю фахівця впоратися з ними. У перші роки роботи у ВВНЗ суперечливість між вимогами професії та внутрішньою готовністю виконати їх породжує тривожність, призводить до виникнення психологічної напруги викладача, певних психологічних бар'єрів, що перешкоджають успішній професійній адаптації до викладання військово-спеціальних дисциплін [13].

Також важливим для молодого викладача з військово-спеціальних дисциплін є наявність практичного досвіду участі в антитерористичній операції (АТО). Участь в бойових діях в зоні проведення АТО надає можливість викладачу отримати безцінний практичний досвід і перевірити свої теоретичні знання на практиці та визначити необхідність тих чи інших теоретичних знань для навчання. Отриманий досвід певною мірою сприяє підвищенню методичних навичок у викладача, оскільки дає можливість визначити, які способи та методи є більш

ефективними для формування необхідних професійних, умінь та навичок. Наявність у викладача досвіду участі в АТО дає можливість під час занять наводити цікаві приклади бойових дій, що підвищує авторитет викладача та сприяє зацікавленості курсантів до навчання.

Висновок. Можна визначити такі особливості професійної діяльності молодого викладача у вищому військовому навчальному закладі: по-перше – надання молодому викладачу глибоких педагогічних знань із загальних основ педагогіки, теорії виховання, дидактики; по-друге – набуття практичних педагогічних навичок, умінь та педагогічної техніки в процесі викладання військово-спеціальних дисциплін та роботи з курсантами ВВНЗ.

Перспективи подальшого дослідження полягають у дослідженні особливостей професійної діяльності викладача у вищому військовому навчальному закладі під час проведення занять з гуманітарних та технічних дисциплін.

Список використаної літератури

1. Балашов В. А. Психолого-педагогические основы подготовки и проведения занятий : учебное пособие / В. А. Балашов. – Хмельницкий : Издательство ИПВУ, 1994. – 102 с.
2. Войтович А. І. Формування індивідуального стилю педагогічної діяльності викладача вищого військового навчального закладу : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.04 / Войтович Андрій Іванович; Національна академія Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького. – Хмельницький, 2007. – 244 с.
3. Дияк В. В. Організаційно-педагогічні умови оптимізації викладання соціально-економічних дисциплін у вищих військових навчальних закладах : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.04 / Дияк Вадим Валерійович ; Національна академія Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького. – Хмельницький, 2004. – 251 с.
4. Іщенко Д. В. Педагогічні основи навчально-виховного процесу в Державній прикордонній службі України : навчальний посібник / Д. В. Іщенко, В. В. Райко, Ю. І. Сердюк, А. Ф. Філіпов. – Хмельницький : Видавництво НАДПСУ імені Б. Хмельницького, 2005. – 146 с.

---

5. Королев А. П. Профессиональное становление начинающих преподавателей военного вуза : дис. ... кандидата пед. наук : 20.02.02 / Королев Александр Петрович ; Академия Пограничных войск Украины. – Хмельницький, 1997. – 221 с.

6. Матвійчук Т. В. Психологічні особливості розвитку педагогічних здібностей викладачів вищого навчального закладу : дис. ... кандидата псих. наук : 19.00.07 / Матвійчук Тетяна Владиславівна; Національна академія Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького. – Хмельницький, 2009. – 244 с.

7. Олексієнко Б. М. Викладач військової академії : підручник / Б. М. Олексієнко. – Хмельницький : Видавництво НАПВУ, 1997. – 184 с.

8. Синчишина О. А. Формування дидактичної культури викладачів вищих військових навчальних закладів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Синчишина Олена Анатоліївна; Національна академія Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького. – Хмельницький, 2010. – 199 с.

9. Сметанський М. І. Формування особистості майбутнього вчителя / М. І. Сметанський. – Вінниця : Поділля, 1993. – 294 с.

10. Шабанов Г. А. Развитие педагогического творчества преподавателей военно-учебных заведений : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Шабанов Григорий Александрович. – М. : ВПА, 1991. – 218 с.

11. Ягупов В. В. Військова дидактика : навч. посіб. / В. В. Ягупов. – К. : Видавничо-поліграфічний центр “Київський університет”, 2000. – 400 с.

12. Березюк В. П. Методичні рекомендації науково-педагогічному складу кафедр та керівному складу курсантських підрозділів щодо методики організації польової практики з тактики прикордонної служби / Віктор Березюк // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. праць ; наук. ред. Руснак І. С. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2014. – Вип. 700 : Педагогіка та психологія. – С. 7–13.

13. Цибулько В. О. Формування адаптаційної готовності цивільних викладачів до педагогічної діяльності у вищому військовому навчальному закладі : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Цибулько Василь Олександрович ; Національна академія Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького. – Хмельницький, 2007. – 185 с.

Рецензент – кандидат педагогічних наук, доцент Сінкевич С. В.

Стаття надійшла до редакції 29.02.2016

Сулов Т. А. Специфика профессиональной деятельности молодого преподавателя в высшем военном учебном заведении

В статье проанализированы взгляды педагогов на профессиональную деятельность преподавателя в высшем военном учебном заведении. Рассмотрены основные составляющие деятельности молодого преподавателя в высшем военном учебном заведении, а также представлена специфика его профессиональной деятельности.

Ключевые слова: *высшее военное учебное заведение, молодой преподаватель, профессиональная деятельность, специфика.*

Suslov T. O. Specificity of young tutor's professional activity in higher military educational institution

It has been analyzed the views of pedagogical scientists within professional activity in higher military educational institution. The main components of pedagogical training of young teachers are general pedagogical training that is providing young teachers teaching the deep knowledge of the basics of general pedagogy, theory of education, didactics; forming of pedagogical skills, the acquisition of practical pedagogical skills, training skills and techniques while working with cadets of higher military educational establishment. Particularly important components of pedagogical skills are teaching cycle, culture of speech and communication culture.

General pedagogical training of young teacher begins with individual work, including learning of educational, scientific and methodological literature and the best practices of the best tutors of the department. Also, a young teacher must learn the basic techniques, training technologies and methods within military and special disciplines.

The next stage of training young teacher is to teach him the elements of preparation for different types of lessons within military and special disciplines. Lessons are held in the classrooms and in the Center of the field training using different educational and material base. Therefore, a tutor must clearly understand the peculiarities of different types of lessons within military and special disciplines, which include: tutor's personal training, preparation of training places, training of cadets-assistants.

Next, it has to be paid attention to the sequence of training and material base readiness and its verification. An important step is training young teacher within instructional and methodical lesson with manager tutor assistant and the commander of the training group.

An important step is the formation of individual style of the young tutor's activity. As a result of successful professional adaptation in few years of practice the tutor is formed, who is able to solve the educational problem and has an individual style of educational activities and relationships.

Keywords: *higher military educational institution, young tutor, professional activity, specificity.*